

Δημογραφικά προτάγματα
στην έρευνα και πρακτική στην Ελλάδα

DIRAP

dirap.demo@uth.gr

FLASH NEWS
2022#8

Η εξέλιξη της λύσης των εγγάμων συμβιώσεων από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 στην Ελλάδα

Γιώργος Κοντογιάννης*

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970 αρχίζει μια ταχεία αύξηση του αριθμού των διαζυγίων στη χώρα μας η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Τα βασικά ερωτήματα που τίθενται στο παρόν τεύχος είναι: i) κατά πόσο έχει αυξηθεί η συχνότητα λύσης των γάμων¹ και ii) ποιοι παράγοντες έχουν αυξήσει την αστάθεια των εγγάμων συμβιώσεων με αποτέλεσμα και τη μερική υποχώρηση του κυρίαρχου μοντέλου οικογένειας στην Ελλάδα (της πυρηνικής δηλαδή οικογένειας που αποτελείται από δύο βιολογικούς γονείς και τα παιδιά τους και εδράζεται στην έγγαμη συμβίωση). Στο κείμενο που ακολουθεί επιχειρείται να δοθεί μια απάντηση στα ερωτήματα αυτά και σκιαγραφείται το τοπίο που έχει διαμορφωθεί στη χώρα μας (αλλά και στην Ευρώπη) όσον αφορά στη λύση των εγγάμων συμβιώσεων.

Η πορεία της διαζυγιότητας², της συχνότητας δηλαδή λύσης του γάμου, δεν είναι δυνατόν να εξετασθεί χωρίς να ληφθούν υπόψη οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές, θεσμικές και τεχνολογικές εξελίξεις που επήλθαν από τα μέσα του 20ου αιώνα και έπειτα στον ευρωπαϊκό χώρο. Οι αλλαγές αυτές που εμφανίζονται πρωτίστως στη Βόρεια και Δυτική Ευρώπη και με κάποια καθυστέρηση στον ευρωπαϊκό νότο οδήγησαν, εκτός των άλλων, στη διάχυση της αποτελεσματικής αντισύλληψης (του χαπιού και του σπιράλ) που επέτρεψε το διαχωρισμό της σεξουαλικής ζωής από την τεκνοποίηση³ και συνέβαλε στο να αμβλυνθεί η κοινωνική πίεση που ασκούσαν στα ζευγάρια για να νομιμοποιήσουν τη σχέση τους μέσω του γάμου. Άμεση συνέπεια των αλλαγών αυτών ήταν και η προσδευτική αλλαγή των παραδοσιακών ρόλων των φύλων, σύμφωνα με τους οποίους ο άνδρας αναλαμβάνει να εξασφαλίσει το εισόδημα του νοικοκυριού και η γυναίκα την ανατροφή των παιδιών και τις οικιακές εργασίες. Στην κατανομή αυτή των ρόλων ήταν θεμελιωμένο και το μοντέλο της πυρηνικής εδραζόμενης στον γάμο οικογένειας που δύσκολα διαλυόταν.

Τις τελευταίες όμως δεκαετίες η επιρροή της Εκκλησίας στις αποφάσεις των ατόμων αμβλύνεται, ο ατομικισμός και ο καταναλωτισμός διαχέονται ταχύτατα και οι γυναίκες μπορούν πλέον, χάρη στην οικονομική τους αυτονομία, να επωμιστούν τις συνέπειες του διαζυγίου. Η συνέχιση του συζυγικού δεσμού εξαρτάται πλέον όλο και περισσότερο από την ικανοποίηση των αναγκών, των φιλοδοξιών και των επιθυμιών των ατόμων και η Εκκλησία, το οικογενειακό και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και ο νομοθέτης αδυνατούν να αποτρέψουν τη διάλυσή του. Έτσι, ισχυρές τάσεις ομοιογενοποίησης των στάσεων και αντιλήψεων αναδεικνύονται στον ευρωπαϊκό χώρο με αποτέλεσμα, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, περισσότεροι από 4 στους 10 γάμους να λύνονται στη Σκανδιναβία και περισσότεροι από 3 στους 10 σε χώρες της δυτικής (Αγγλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Γαλλία) και κεντρικής (Γερμανία, Αυστρία, Ελβετία) Ευρώπης, ενώ την τελευταία δεκαετία το 37-56% των γάμων λύνεται πλέον στις χώρες αυτές. Η αύξηση της έντασης του διαζυγίου καθυστερεί όμως στον ευρωπαϊκό νότο. Ο νομοθέτης επιτρέπει τη λύση του γάμου μόλις το 1970 στην Ιταλία και το 1981 στην Ισπανία, ενώ στην Ελλάδα, στην Ιταλία και στην Ισπανία έως τις αρχές της δεκαετίας του 2000 λύνονται ετησίως λιγότεροι από 2 στους 10 τελούμενους γάμους. Η τάση φυσικά είναι ανοδική, με αποτέλεσμα, το 2015-2017, περίπου 5 στα 10 ζευγάρια να παίρνουν διαζύγιο στην Ισπανία και 3 στα 10 στην Ιταλία και στην Ελλάδα.

Στη χώρα μας, ειδικότερα, σε αντίθεση με τη γαμηλιότητα και τη γονιμότητα, η συχνότητα λύσης των γάμων συνδέεται άρρηκτα και με το θεσμικό πλαίσιο που ρυθμίζει το διαζύγιο. Πριν από το 1979 οι διατάξεις που αφορούν στο διαζύγιο είναι ιδιαίτερα αυστηρές και ο νομοθέτης προσπαθεί να «αποτρέψει» τη λύση του γάμου, καθώς μόλις στα τέλη της δεκαετίας του 1970 ψηφίζεται ο ν. 868/1979, ο οποίος διευκόλυνε (αποδεσμεύοντας από την υπαιτιότητα) τη λύση του γάμου για τα ζευγάρια που βρίσκονταν σε μακροχρόνια (υπερ-εξαετή διάσταση). Στη συνέχεια, ψηφίζεται ο ν. 1329/1983 που εισήγαγε το συναινετικό διαζύγιο, ο ν. 3719/2008 και 4055/2012 που μείωσαν την απαραίτητη διάρκεια για τη λύση του και ο ν. 4509/2017, ο οποίος επέτρεψε τη συναινετική λύση του γάμου με συμβολαιογραφική πράξη (εξωδικαστικά), με αποτέλεσμα το συναινετικό διαζύγιο να εκδίδεται πλέον ταχύτατα μέσω ψηφιακών υπηρεσιών. Κάθε διαδοχική αλλαγή νομοθεσίας διευκόλυνε, έτσι, τη λύση του γάμου και αυτό αποτυπώθηκε τόσο στις απόλυτες τιμές όσο και στους ετήσιους δείκτες μέτρησης της έντασης του διαζυγίου (**Πίνακας**).

Από τη θέσπισή του (το 1983) και μετά το συναινετικό διαζύγιο κατέστη ιδιαίτερα δημοφιλές, όπως προκύπτει από την ιδιαίτερα υψηλή αναλογία των συναινετικών διαζυγίων (59-82%) στο σύνολο των διαζυγίων που εκδόθηκαν την περίοδο 1984-2017⁴. Περαιτέρω, η έντονη αύξηση των δεικτών, αλλά και η αύξηση της μέσης διάρκειας γάμου κατά τη λύση του κατά τα έτη 1979-1981 και 1984-1988, πρέπει, σε κάποιο βαθμό να αποδοθούν στους ν. 868/1979 και 1329/1983, οι οποίοι διευκόλυναν τη λύση του γάμου και επέτρεψαν τη μαζική λύση γάμων που ήταν ουσιαστικά για πολλά έτη «νεκροί»⁵.

Ειδικότερα, στη χώρα μας (Πίνακας 1, 4η στήλη) κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 λύνονται 550-900 στους 10.000 γάμους⁶. Η ένταση αυξάνεται προσδευτικά στη συνέχεια:., αγγίζοντας τις 2.200-2.500 στη δεκαετία του 2000 και ξεπερνώντας τις 2.500 λύσεις στους 10.000 γάμους κατά τη διάρκεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης⁷. Ταυτόχρονα, ενώ η μέση διάρκεια του γάμου στη λύση του ανέρχεται στα 11,2 έτη κατά μέσο όρο τη δεκαετία του 1990, υπερβαίνει πλέον τα 13 έτη μετά το 2008. Αν δε περάσουμε από τη συγχρονική ανάλυση (και επομένως από τους ετήσιους δείκτες) στη διαμήκη και εξετάσουμε την ένταση του διαζυγίου στις διαδοχικές κοορτές γάμων (στους γάμους δηλ. που έγιναν κάθε χρονιά από τις αρχές της δεκαετίας του '70 και μετά), θα διαπιστώσουμε ότι χώρισε το 10% των ζευγαριών που παντρεύτηκαν το 1972 και το 23% αυτών που παντρεύτηκαν στα τέλη της δεκαετίας 1980, ενώ είναι πολύ πιθανόν να πράξει το ίδιο το 30% όσων παντρεύτηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1990.

* Διδάκτωρ Δημογραφίας, geo.kontog@hotmail.com

Πίνακας. Ελλάδα, γάμοι & διαζύγια (απόλυτες πιμές), διαζύγια ανά 10.000 γάμους, ετήσιοι δείκτες διαζυγιότητας, & μέση διάρκεια γάμου στο διαζύγιο & τελική ένταση του διαζυγίου και μέση διάρκεια γάμου στο διαζύγιο στις κοορτές⁸ γάμων που τελέστηκαν από το 1972 έως και το 1988

Έτος	Διαζύγια (χιλ.)	Γάμοι, σύνολο (χιλ.)	Διαζύγια /10.000 γάμους	Ετήσιος Δείκτης Διαζυγιότητας (%οοο)	Μέση διάρκεια του γάμου στο διαζύγιο	Κοορτές γάμων	Τελική ένταση	Μέση διάρκεια Του γάμου στο διαζύγιο
1960	2.463	58.165	423			1972	1.034	14,4
1970	3.491	67.438	518	540	12,4	1973	981	13,8
1980	6.684	61.300	1.090	966	13,7	1974	1.073	13,8
1990	6.037	57.690	1.046	916	11,2	1975	1.095	13,8
1995	11.376	62.057	1.833	1.812	11,9	1976	1.241	14,1
2000	11.309	46.523	2.431	1.884	11,9	1977	1.201	14,1
2005	13.494	57.580	2.344	2.343	12,5	1978	1.304	14,1
2006	13.218	54.225	2.438	2.296	12,5	1979	1.376	14,3
2007	12.994	57.942	2.243	2.255	13,0	1980	1.527	14,6
2008	13.163	50.120	2.626	2.288	12,9	1981	1.491	14,6
2009	13.607	55.831	2.437	2.423	13,6	1982	1.579	14,4
2010	13.275	52.851	2.512	2.346	13,3	1983	1.613	14,5
2011	12.705	51.558	2.464	2.276	13,4	1984	1.793	15,7
2012	14.880	45.907	3.241	2.677	12,8	1985	1.726	15,2
2013	16.717	47.264	3.537	3.067	13,5	1986	1.902	15,4
2014	14.427	48.279	2.988	2.638	13,3	1987	1.829	14,8
2015	15.600	48.773	3.198	2.902	13,8	1988	2.275	16,9
2016	11.013	44.652	2.466	2.031	13,7			
2017	19.213	44.744	4.294	3.680	14,9			

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδιοι υπολογισμοί

Στην Ελλάδα, επομένως, τις τελευταίες δεκαετίες καταγράφονται σημαντικές αλλαγές και τάσεις σύγκλισης με τις χώρες της βόρειας και δυτικής Ευρώπης: αυξάνεται η αναλογία των ατόμων που δεν παντρεύονται (καθώς και το ποσοστό αυτών που δεν κάνουν παιδιά), όπως επίσης αυξάνονται τόσο οι εκτός γάμου γεννήσεις και τα ζευγάρια που επιλέγουν το Σύμφωνο Συμβίωσης, όσο και το ποσοστό των ζευγαριών που λύνουν τον γάμο τους στις νεότερες κοορτές. Η πρώιμη λύση της έγγαμης συμβίωσης συνοδεύεται και από τη μη απόκτηση παιδιών από τμήμα αυτών που δεν ξαναπαντρεύονται, ενώ για άλλους η τέλεση ενός δεύτερου γάμου έχει ως αποτέλεσμα την απόκτηση και άλλων απογόνων εντός του πλαισίου της νέας τους σχέσης, με αποτέλεσμα όλο και περισσότερα παιδιά να μεγαλώνουν σε οικογένειες με ένα θετό και ένα βιολογικό γονέα. Ταυτόχρονα, η αύξηση της έντασης του διαζυγίου και η αύξηση των γεννήσεων εκτός γάμου έχει ως αποτέλεσμα και την αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών. Επομένως, οι οικογενειακές δομές στη χώρα μας διαφοροποιούνται όλο και περισσότερο από αυτές του παρελθόντος. Η μικρή σε μέγεθος πυρηνική οικογένεια που προκύπτει από γάμο συνεχίζει να επικρατεί μεν αλλά και νέα οικογενειακά πρότυπα αναδύονται απαιτώντας νέες προσεγγίσεις σχετικά με το σχεδιασμό και την υλοποίηση των προτεραιοτήτων στη διαμόρφωση της όποιας δημογραφικής πολιτικής.

¹ Τα τελευταία δεδομένα διαζυγίων που διατίθενται από την ΕΛΣΤΑΤ αφορούν στο έτος 2017.

² Όπως άλλωστε και της γονιμότητας και της γαμηλιότητας.

³ Πριν από τη σύγχρονη και αποτελεσματική αντισύλληψη οι σεξουαλικές σχέσεις συχνά είχαν ως αποτέλεσμα μία κύηση η οποία, εξαιτίας της έντονης κοινωνικής πίεσης, οδηγούσε σχεδόν αυτόματα στο γάμο.

⁴ Έτσι, κατέστη χάρη στο ν. 1329/1983 ερική, σε συναινετική βάση, η λύση όλων εκείνων των γάμων για τους οποίους στο παρελθόν απαιτείτο η εικονική κατ' αντιδικία λύση τους (κρυπτο-συναινετικά διαζύγια).

⁵ Από το έτος 2012 και μετά παρατηρείται, μια σημαντική αύξηση της έντασης του διαζυγίου κατά τη διάρκεια του δεύτερου έτους γάμου, η οποία πρέπει σε κάποιο βαθμό να αποδοθεί στη διευκόλυνση της λύσης του στις μικρές διάρκειες χάρη στο ν. 4055/2012.

⁶ Ο αριθμός διαζυγίων που αναμένεται να λυθούν σε μια πλασματική κοορτή γάμων, αν αυτή ακολουθήσει το πρότυπο ενός έτους. Υπολογίζεται ως το άθροισμα των διαδοχικών ειδικών δεικτών διαζυγιότητας ανά διάρκεια γάμου που προσμετρώνται στη διάρκεια του κάθε έτους.

⁷ Κάποια ζευγάρια πιθανότατα λύνουν το γάμο τους και για οικονομικούς λόγους, καθώς ένα λευκό/εικονικό διαζύγιο (βλέπε αναφορές στον τύπο: <https://www.cnn.gr/oikonomia/story/104648/pos-to-diazugio-exasfalizei-epidomata-figotero-enfia-kai-prostasia-apo-katasxeseis>, <https://www.tanea.gr/2017/11/06/economy/diazugio-gia-ta-matia-tis-eforias/>) εξασφαλίζει δύο ξεχωριστές φορολογικές δηλώσεις, εκπτώσεις στο ηλεκτρικό ρεύμα, προστασία από τις κατασχέσεις τραπεζικών λογαριασμών ή ακόμη και μειωμένο Ενιαίο Φόρο Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ), όταν τα άτομα διαθέτουν διαφορετικό Αριθμό Φορολογικού Μητρώου (<https://www.kathimerini.gr/914459/article/epikairothta/ellada/oi-foroi-odhgoy-nse-eikonika-diazugia> και <https://www.protothema.gr/greece/article/729032/auxithikan-20-ta-diazugia-pos-qlitonoun-forous-katasxeseis-kai-pleistirasious/>). Είναι όμως εξ' ίσου πιθανόν ορισμένα ζευγάρια, παρότι επιθυμούν να χωριστούν, να μη το πράττουν, αν και οι σχέσεις έχουν διαρραγεί, διότι φοβούνται τις οικονομικές συνέπειες του διαζυγίου.

⁸ Κοορτή γάμων: γάμοι που έγιναν στο ίδιο ημερολογιακό έτος.

DIRAP

**ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΠΡΟΤΑΓΜΑΤΑ**
ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, ΕΙΔΙΚΟΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ ΚΟΝΔΥΛΙΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ερευνητικό πρόγραμμα
χρηματοδοτούμενο από:

ΕΛΙΔΕΚ
Ελληνικό Ίδρυμα
Ερευνας & Καινοτομίας

Αρ. έργου: 2988

